

ДОГОВІР ПОЗИКИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

А. В. Циганець

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 курсу спеціальності «Право»,
навчально-науковий інститут права

Науковий керівник – ст. викладач О.В. Подвірна

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті досліджуються особливості правового регулювання договору позики, як однієї з форм цивільно-правових відносин договірної форми. Проаналізовано зв'язок вказаного договору із нормами зобов'язального права. Наведено та здійснено аналіз різних наукових позицій щодо визначення суті договору позики та його головних характеристик. Розглянуто й проаналізовано теоретичні та практичні проблеми застосування договору позики.

Ключові слова: договір позики, цивільний договір, зобов'язальне право, відповідальність за невиконання, форма договору.

The work examines the peculiarities of the legal regulation of the loan agreement, as one of the forms of civil legal relations of the contractual type. The relationship between the specified contract and the norms of the law of obligations is analyzed. The analysis of various scientific positions on the definition of the essence of the loan agreement and its main characteristics is given and carried out. The theoretical and practical problems of applying the loan agreement are considered and analyzed.

Keywords: loan contract, civil contract, obligation law, liability for non-fulfillment, contract form.

Основною формою прояву цивільно-правових відносин є укладення різних типів договорів між будь-якими фізичними чи юридичними особами. Відповідні договори реалізують функцію встановлення прав та обов'язків сторін у різних сферах життя, включаючи, для прикладу купівлю-продаж, надання послуг, найм чи позику. Останній тип договору є одним з найбільш широко та часто застосовуваних, що робить його всебічне дослідження, включаючи й проблемні аспекти, надзвичайно актуальним сьогодні.

Враховуючи масштабність використання договору позики, різні форми укладання та типи сторін відповідного правочину, на практиці виникає досить багато проблем фактичної реалізації прав та обов'язків суб'єктів такого виду цивільно-правових відносин.

Серед проблем реалізації договору позики можна виділити такі як, наприклад, встановлення недостатньо чітких умов договору, недобросовісне виконання однією зі сторін своїх обов'язків чи неплатоспроможність позичальника. Також низка проблем може виникати у відповідній сфері у зв'язку з погіршенням загальних економічних умов, особливо у випадку укладання правочину між юридичними особами.

Мета статті – дослідження теоретичних та практичних проблем застосування договору позики.

Висвітленню проблемних питань укладання та реалізації договору позики присвятили свої праці А. Кохан, Д. Луспеник, М. Оприско, І. Павлич, А. Ткаченко та інші науковці.

Відповідно до Цивільного кодексу України за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші

речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості [4], тобто такий правочин спрямований на встановлення конкретного типу взаємовідносин між сторонами його укладання, визначає умови позики, її суму, строки повернення позичених речей чи грошових коштів, а також відсоткову ставку в окремих випадках.

Основною проблемою договору позики можна назвати невизначеність щодо форми. У ст. 1047 ЦК України зазначено, договір позики укладається у письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, незалежно від суми [4], проте на практиці велика кількість договорів позики укладається саме в усній формі без достатньої кількості підтверджуючих фактів існування відповідного правочину. Це у свою чергу, в разі зміни економічних чи інших умов між суб'єктами укладання договору, часто призводить до виникнення конфліктів між останніми та тривалої судової тяганини.

Ми погоджуємось з думкою М. Оприска, який зауважив: «підтвердженням факту укладення договору позики може бути лише розписка, яка одночасно: 1) підтверджує факт отримання грошових коштів (оскільки кошти можуть бути передані і на іншій правовій підставі, наприклад, як розрахунок за договором купівлі-продажу тощо); 2) містить зобов'язання про повернення отриманих коштів, або підтвердження, що ці кошти отримані у борг, оскільки сам термін «борг» означає «те, що взяте в позику», а, відповідно, підлягає поверненню» [3, С. 165].

Нормами ЦК України врегульовано питання щодо недодержання письмової форми правочину, з цього приводу ми вважаємо доцільною думку Д. Луспеніка, який зазначив: «У ст. 218 ЦК чітко встановлено, якими доказами має визначатися тягар доказування. Таке положення закону дисциплінує сторони в дотриманні форми правочину, є своєрідним покаранням за зловживання своїми правами, стабілізує майнові правовідносини, полегшує процедуру доказування у разі виникнення спору» [1, С. 19].

Зауважимо, що в сфері реалізації договору позики, а саме у випадку укладання його на досить тривалий строк, існує проблема виникнення факту неможливості виконання однією зі сторін своїх обов'язків за договором у зв'язку зі зміною загальної економічної ситуації, що призвела до погіршення фінансового стану позичальника на час, в який ним необхідно виконати умови правочину. В результаті це може спричинити низку негативних наслідків для обох сторін, зокрема збитки для позикодавця, тривалий та затратний судовий процес, втрата довіри до позичальника, що в майбутньому може призвести до відмов у послугах позики, також погіршення кредитного рейтингу чи припинення позичальником своєї діяльності у зв'язку з нестачею грошових коштів.

Вважаємо за необхідне також виокремити такий проблемний аспект виконання договору позики, як нечітке встановлення умов правочину, що може призвести до неправильного тлумачення суті договору однієї зі сторін. Як правило ця проблема не так широко розповсюджена, як вищезазначені складності, проте її врегулювання вимагає не менше зусиль. У переважній більшості така справа доходить до суду, де у встановленому порядку доводиться недійсність правочину.

Повертаючись до форми укладання договору позики, вважаємо за потрібне виокремити проблему теоретичного аспекту, яка полягає в суперечностях науковців щодо того, чи потрібно вважати правочини, вчинені із використанням електронних засобів зв'язку такими, що укладені в письмовій формі, чи рівні відповідні типи правочинів (укладені в письмовій формі та такі, що вчинені із використанням електронних засобів зв'язку) за правовими наслідками.

І. Павлич у своїй праці зазначає: «Згідно з законом можливим є укладення договору позики за допомогою засобів телекомунікації, у т. ч. мережі Інтернет. Останнє зумовлено і тим, що в Україні паперові та електронні документи мають однакову юридичну силу (ч. 3 статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Що ж до ЦК України, то згідно зі статтями 205, 207, 639 ЦК України правочин вважається укладеним у письмовій (електронній) формі, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. На відміну від цього, норми частини дванадцятої статті 11 Закону України «Про електронну комерцію» визначають електронний договір, що укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 цього Закону, як такий, що за своїми правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі» [2, С. 307]. Такі відмінності як правило і зумовлюють різні погляди науковців з цього приводу.

Таким чином, варто зазначити, що навіть найпростіший цивільно-правовий правочин може викликати масу питань для досліджень. Станом на сьогодні існує досить багато проблем у сфері реалізації договору позики як в практичному, так і в теоретичному аспектах. Для того, щоб уникнути судової тяганини необхідно всі ці проблеми враховувати та аналізувати можливі ризики.

Також зазначимо, що окрім яскраво виражених практичних проблем, договір позики містить низку питань для досліджень в теоретичному плані, зокрема для прикладу, це стосується стану правового регулювання в Україні порядку укладення договору за допомогою електронних засобів зв'язку.

Перспективою подальших досліджень можливий аналіз проблемних практичних та теоретичних аспектів укладання та застосування договору позики.

1. Луспенік Д. Д. Договір позики: деякі питання теорії та судової практики. *Судова практика і проблеми удосконалення законодавства*. 2011. № 4. С. 16–24. 2. Павлич І. Проблеми правового регулювання форми договору позики в цивільному законодавстві України. *Альманах права*. 2021. № 12. С. 306–311. 3. Оприско М. Проблеми захисту прав сторін договору позики, пов'язані з недоліками його оформлення. *Вісник Львівського університету*. 2020. № 70. С. 160–169. 4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, станом на 27 квітня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.05.2024).